

Márcuțiu-Rácz Dóra

## EMLÉKMŰ A BÉKÉRŐL

ARMISTICE. A LAUREATE'S CHOICE OF POEMS OF WAR AND PEACE.  
SZERKESZTETTE CAROL ANN DUFFY, FABER & FABER,  
LONDON, 2018.

„A brit költészet világában Carol Ann Duffy egy szupersztár” – áll Duffy *The World's Wife* című verseskötete egyik kiadásának borítóján.<sup>1</sup> Eltérően a brit költészet világától, a magyar olvasók számára nemhogy szupersztár volna, de alig ismert Duffy neve: a fentebb megnevezett válogatás az egyetlen kötet, amely magyar nyelven hozzáférhető (*A világ felesége* címmel jelent meg 2006-ban Kappanyos András fordításában a budapesti Arktisz Kiadó gondozásában).

Carol Ann Duffy skót költő és drámaíró 1955-ben született Glasgowban, ahol jelenleg is él. 2009-ben az egyik legrangosabb irodalmi elismerésben részesült: tízéves időszakra az Egyesült Királyság koszorús költőjévé avatták (fontos kiemelni, hogy ő az első női költő, valamint az első skót származású és nyíltan leszbikus szerző is, aki elnyerte ezt a címet). Nem volt azonban magától értetődő vagy akadálytól mentes Duffy kitüntetése. Már 1998-ban, Ted Hughes halálát követően „megürült” ez a szerepkör, akkor viszont túl kockázatos választásnak tűnt volna egy leszbikus költő felkérése: „Seamus Heaney, a Nobel-díjas északír költő elutasította a megtiszteltetést, s hamarosan kiesett a másik Nobel-díjas, a karibi származású Derek Walcott is. Fiatalos, színes, népszerű, valamelyest »alternatív« figurát kerestek, a harmadik évezred első koszorúsát. Carol Ann Duffy, a [...] közismert, szókimondó, feminista költőnő minden feltételnek megfelelt, ráadásul nem is nagyon törte magát a címért, s így mindvégig befutónak tűnt. Hanem aztán a jelölésre jogosult Tony Blair mégis úgy döntött, túlságosan is színes egyéniség: egy másik nővel él együtt” – írja Kappanyos András a *Literán* egy Duffyról szóló ismertetőanyagában.<sup>2</sup>

Önálló kötetei mellett a Duffy által szerkesztett (és koszorús költői státusával fémjelzett) antológiák száma sem elenyésző, ilyen többek közt a

II. Erzsébet királynő hatvanéves gyémántjubiläumára (*Jubilee Lines*, Faber&Faber, 2012) vagy az első világháború kitörésének százéves évfordulójára (*1914: Poetry Remembers*, Faber&Faber, 2014 – szabadabb fordításban *1914: A vers nem felejt*) megjelent összeállítás. Válogatott gyermekverseket, családi és szerelmes verseket, illetve olyan meghatározó szerzők munkájából állított össze válogatott verseskötetet, mint Sylvia Plath. Legutóbbi önálló lírakötete *Sincerity* (Őszinteség) címmel jelent meg 2018-ban, majd 2023-ban két önálló tematikus válogatással jelentkezett (*Nature [Természet]*, illetve *Love [Szerelem]* címmel), amelyeket egy-egy új verssel egészített ki. A gazdag, angol nyelven egyre bővülő és számtalan újrakiadást megélt életmű ellenére 2006 óta nem jelent meg magyar nyelven önálló Carol Ann Duffy-kötet,<sup>3</sup> és más nyelveken is viszonylag rendszertelen a fordítás és recepció. Magától értetődően antológiái is kizárólag angol nyelven olvashatók.

2022 februárjától mintha a könyvesboltokat reklámozó algoritmusok működése is megváltozott volna: az orosz–ukrán háború kitörésével egyre több háborús tematikájú történelmi, esszé- és szépirodalmi kötetet tártak elém az internetes közösségimédia-platformok. Így bukkantam rá többek között a Carol Ann Duffy által szerkesztett *Armistice* (Fegyverszünet) című antológiára, egy igényes kivitelezésű, közel kétszáz oldalas, keménytáblás kötetre, amely jelenleg Romániában az eredeti ár tizenötödéért megvásárolható. A 2018-as antológia Duffy utolsó koszorús költőként ünnepezt évében jelent meg, nem véletlen tehát, hogy még alcímében is jelzi szerkesztője rangját (*A Laureate's Choice of Poems of War and Peace*). Érdekes lehet ez a magyar olvasó számára olyan vonatkozásban is, hogy alig találkozunk ennek magyar irodalmi megfelelőjével: nem olvasunk háborús versgyűjteményt kortárs Kossuth-díjas szerzők válogatásában, és talán személyi kultuszuk sem közelít a szupersztárság fogalmához. Népszerű kortárs költők által válogatott antológiákhoz legközelebb talán a Simon Márton által szerkesztett *99 magyar vers* áll, amely a Helikon Kiadó zsebkönyvsorozatában látott napvilágot, inkább könnyen hozzáférhető, mintsem ünnepi köntösben. A népszerűbb tematikus antológiák közé sorolhatók még a fiatal olvasókat megcélzó *Szívlapát* vagy a *Lehetnék bárki*, valamint a Poket Zsebkönyvek antológiái, ezek azonban rendszerint csak a magyar irodalom természetét foglalják magukban. Némi általánosítással ugyan, de megállapítható, hogy a mai magyar irodalomban az antológiák ismertető vagy reprezentatív jellegűek (egy generáció, alkotóközösség vagy térség természetét foglalják össze), nem jellemző, hogy történelmi évfordulókon, közéleti jelenségeken vagy elismert költők szelekcióin alapuljanak. Ez a különbség elsődlegesen az angol közve-

títőnyelvi szerepével magyarázható: ott jelentősen gazdagabb a fordításirodalom, így bővebb a merítés is.

Carol Ann Duffy *Armistice* című antológiája négy évvel az *1914: Poetry Remembers* után jelent meg, „memorial anthology”-ként (emlékirat- vagy emlékmű-antológiaként). Elődjéhez hasonlóan szintén egy történelmi esemény, a 1918. novemberi Compiègne-i fegyverszünet margójára készült, ugyanakkor a háborús versek referenciális skálája az ókori görög háborúkétól egészen az észak-ír konfliktusig nyúlik. „A fegyverletételt egy meghatározott helyen és időben elkeserítően hamar követi konfliktus valahol másutt” – áll az előszóban, és e bizarr kijelentést mi sem támasztaná alá jobban annál, hogy jelen szöveg sokat halogatott megírása alatt újabb fegyveres konfliktus tört ki és zajlik párhuzamosan az előzővel. A lényegretörően tömör előszó némiképp naiv hangvételben zárul: azzal az analógiával, mely szerint ha a háború a gyűlölet hírnöke, akkor ezzel szemben a költészet a szereteté.

Az antológia szerkezete is mondhatni hagyományosabb elődjénél: amíg az *1914: Poetry Remembers* ívét az adta, hogy a felkért szerzők maguk is ajánlhattak a verseik mellé egy új szöveget (ez lehetett kortárs szerző műve vagy jól ismert klasszikus is), addig az *Armistice* egyedül Duffy válogatását tükrözi. Összesen száz vers szerepel az antológiában, így néhol repetitívnek tűnik, a gazdag fordításanyag és vissza-visszatérő motívumok azt a benyomást is kelthetik az olvasóban, hogy ezt már látta valahol. A versek között átjárást elsősorban a hasonló motívumrendszer, megszólalások vagy utalások rendszere biztosítja, ugyanakkor az azonos című versek egymás mellé helyezve is párbeszédbe lépnek egymással (mint Siegfried Sassoon *Reconciliation*-je az azonos című Walt Whitman-verssel, illetve több *Armistice* és *Peace* című darab). Az antológiában szerepeltetett szerzők skálája is igen változatos, Sapphótól és Shakespeare-től a kortársakig és huszoneves fiatal szerzőkig nyúlik; Emily Dickinsontól és Yeatstól olyan meglepő választásokig is, mint Ioan Alexandru román költő *The End of the War* című, a megszemélyesített háború „végredeletét” tematizáló verse.

Legalább ennyire változatos a műfaji-nyelvi skála, ebben különösen izgalmas Marion Angus *Rememberance Day* című szövege, amelyben az angol és scots nyelveket ötvözi a ballada műfajában, Seiichi Niikuni japán költő és képzőművész háromszavas háborúellenes plakátverse, vagy az antológia talán legfiatalabb kortárs szerzője, a kínai származású Mary Jean Chan *Truce* című prózaverse: „anyám lánya vagyok / kinek dűhe nem is oly egyszerű / a nők akiket szerettek / láthatatlan sérüléseket ápolnak” (a részleteket a továbbiakban is saját angolról való fordításomban közlöm, a kivételeket jelzem).

Lehetetlen száz verset egyenként górcső alá venni, mégis pár emlékezetes verssorral könnyen szemléltethetők az antológia szerepvállalásai, változatosága; a szentenciózus, pardont nem tűrő vagy épp rezignált sorok kontrasztja. Jól mutatja ezt Carl Sandburg *A. E. F.* című versének szorgos pókja, amely fokozatosan behálózza a falon rozsdásodó fegyvert: „Mutatoujjak és hüvelykujjak böknek irányába, hanyagul, megszokásból. / Félig-elfeledett és bárcsak-elfeledett dolgok között emlegetik majd. / És megmondják a póknak: Csak így tovább, jó munkát végzel.”

Ezek sorában mindenképp említésre méltó az előszóban is idézett Szymborska-vers (*The End and the Beginning*), amely magyarul is olvasható *A nővények hallgatása* című válogatott kötetben,<sup>4</sup> Csordás Gábor fordításában: „Valakinek takarítania kell, / minden háború után. [...] Ez nem fotogén, / és évekig tart. / A kamerák mind rég elutaztak / egy másik háborúba.” Gyakorlati a zeneiséggel, ritmussal játszó versek, ugyanakkor a tömörebb, koncentráltabb szövegek is nagyobb számban kerültek be a hosszabb poémákkal szemben. Ugyanakkor nem ritka az sem, hogy ugyanaz a szerző két szöveggel szerepeljen a válogatásban, például Thomas Hardy az 1918-as tűzszünet margójára írt, hosszabb lélegzetvételű *And There Was a Great Calm* című versével, valamint emlékezetesen kritikus négy sorosával az első világháború és a kereszténység atrocitásaival kapcsolatosan: „Legyen béke a földön» – dalol egy ország, / Megfizet millió papot, hogy elhozzák. / De kétezer év liturgia alatt / A békéből már csak mustárgáz maradt” (*Karácsony: 1924*).

A tavalyi budapesti Nemzetközi Könyvvásáron egy némiképp naiv kérdést intéztek az orosz–ukrán konfliktus egyik megélhetésszerű kommentátorának: tehet-e az irodalom valamit a háború megállításának érdekében? A válasz egyértelmű, nincs is miért idézni. Se verseskötet, se antológia nem fog megállítani egy háborút sem – szerencsés esetben egy golyót felfoghat. Ugyanakkor az irodalom mindig is naiv elképzelésekből táplálkozott. Háború és béke idején is megkerülhetetlen emlékműve azoknak a történelmi tanulságoknak, amelyeket levonhatunk. Ilyen téren az *Armistice* tanulságos olvasmányélmény lehet. Erősen koncepciózus válogatás: kimerítő, mégis változatos. A különböző megszólalási módok, egy univerzális tapasztalat szépirodalmi lenyomata mind pályakezdő, mind gyakorlott költőknek építő jellegű olvasmányélményt nyújthat. Ha nem is akkora mértékben, mint a brit irodalomban, de szocializációnk révén hajlamosak lehetünk idolizálni, „szupersztárként” kezelni kiemelkedő költőalakokat – hasonló antológiák arra is lehetőséget teremtenek, hogy elvonatkoztassunk egy ünnepezt költő személyétől átfogóbb, lényegesebb kérdések irányába.

## JEGYZETEK

<sup>1</sup> Duffy, Carol Ann: *The World's Wife*. Picador, 2000.

<sup>2</sup> Forrás: <https://litera.hu/files/kepek/upload/2007-01/CAROL%20ANN%20DUFFY.rtf> (Utolsó hozzáférés: 2023. november 26.)

<sup>3</sup> Antológiákban szerepelt csupán, például a 2007-ben megjelent *Skót bárdok, magyar költők* egyik szerzője (Ráció Kiadó, Budapest).

<sup>4</sup> *Vég és kezdet = A növények hallgatása*, ford. Csordás Gábor – Kellermann Viktória, Fiatal Írók Szövetsége – Kalligram, Budapest, 2021.